

Н.М. Андрійчук

(м. Житомир)

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВНЗ НА ЗАНЯТТЯХ
З ДОМАШНЬОГО ЧИТАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ А.КРІСТІ
«ДИВНИЙ ЖАРТ»)**

**АНДРІЙЧУК Н.М. ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВНЗ НА ЗАНЯТТЯХ З ДОМАШНЬОГО
ЧИТАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ А. КРІСТІ «ДИВНИЙ ЖАРТ»)**

У статті аналізується лінгвосоціокультурна специфіка реалізації ігрової поведінки в традиційному британському суспільстві. Стверджується, що таке багато в чому специфічно британське літературне явище як детектив може, серед іншого, розглядатися й у контексті ігрових традицій британської культури. Спираючись на текст широко відомого оповідання А. Крісті «Дивний жарт», авторка пропонує комплекс завдань, які спрямовані на формування лінгвосоціокультурної компетенції студентів молодших курсів факультетів іноземних мов на заняттях з домашнього читання в аспекті їх ознайомлення зі специфічно британськими уявленнями про роль та місце ігрової діяльності в житті людини та з певною кількістю ідіоматичних виразів, які їх відображують.

**АНДРІЙЧУК Н.М. ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОСОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
СТУДЕНТОВ МЛАДШИХ КУРСОВ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ВУЗОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО
ДОМАШНЕМУ ЧТЕНИЮ (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗА А.КРИСТИ «СТРАННАЯ ШУТКА»)**

В статье рассматривается лингвосоциокультурная специфика реализации игрового поведения в традиционном британском обществе. Утверждается, что такое во многом специфически британское литературное явление как детектив может, среди прочего, рассматриваться в контексте игровых традиций британской культуры. Опираясь на текст широко известного рассказа А. Кристи «Странная шутка», автор предлагает комплекс заданий, направленных на формирование лингвосоциокультурной компетенции студентов младших курсов факультетов иностранных языков на занятиях по домашнему чтению в аспекте их ознакомления со специфически британскими представлениями о роли и месте игровой деятельности в жизни человека, а также с некоторым количеством идиоматических выражений, их отображающих.

**ANDRIICHUK N. M. FORMING THE LINGUISTIC AND SOCIAL-CULTURAL COMPETENCE
OF JUNIOR LANGUAGE SCHOOL STUDENTS AT HOME-READING CLASSES (BASING ON A.
CHRISTIE'S SHORT STORY "STRANGE JEST")**

According to Johan Huizinga, game and the behaviour of playing it belong to the set of fundamental categories inherent in human culture. And yet, despite the fact that the activity of playing games is widely observed throughout human history, there are many peculiar forms of it which are limited to the fundamental values of the corresponding national culture they arose within. The traditional norms of the British society in this particular aspect show a rather positive attitude to various games and hobbies. This idea can be additionally substantiated by the fact that the very English language comprises a large number of idiomatic expressions which have to do with sports, games, and other related activities. It is maintained that the peculiarly British version of the literary phenomenon of detective fiction can, among other things, be viewed as immediately connected with the corresponding patterns of game-playing as approved of by the majority of the British. Thus, since modern approaches to language learning involve the necessity of forming both the linguistic and social-cultural competence of language students, the author thinks it necessary to highlight the specificity of game-playing behaviour as observed in the traditional British society. A way to do it might be through analyzing the background information abundantly presented in Agatha Christie's detective story entitled "Strange Jest" which, though not a very typical one in terms of what most detective stories are about, is still a convincing example of the above mentioned "game-playing" nature of detective fiction. Basing on the text in hand, the author brings forward a set of tasks to be used at home-reading classes aimed at forming the linguistic and social-cultural competence of junior language school students in the aspect of making them acquainted with the peculiarly British view of playing games and its role in a person's life. Besides, attention is paid to a number of peculiarly English idiomatic expressions which reflect the above mentioned view. The suggested tasks comprise

pre-reading activities, while-reading activities, comprehension-check tasks, and after-reading activities. The particular content of the tasks may vary depending on the department, the year of study, and the specialty of the students. The author plans to consider collateral aspects of the issues discussed in her further publications on the subject.

Ключові слова: ігрова діяльність, ігрова поведінка, детективна література, лінгвосоціокультурна компетенція, домашнє читання, студенти молодших курсів спеціалізованих ВНЗ.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Широко відомо, що ігрова діяльність є не лише важливим інструментом соціалізації дитини, але й проявом глибинної сутності людської природи. Як переконливо доводив свого часу нідерландський науковець Й. Гейзінга в праці під промовистою назвою “*Homo Ludens*” («людина, яка грає», пор. *homo sapiens* - «людина, яка мислить»), гра та потреба в грі належать до тих фундаментальних характеристик людини, які й уможливили її еволюцію та сприяли подальшому розгортанню останньої [1]. Попри універсальність та імперативність принципів гри у вищезгаданому розумінні, конкретна ігрова діяльність окремих індивідів виявляє цілий ряд істотних розбіжностей залежно від того, в межах якої саме культури вона актуалізується.

Для британської культури, відповідні параметри якої є першочерговим **об’єктом** нашого дослідження, характерним є підкреслено прихильне ставлення до різноманітних ігор та забавок. Навіть виходячи з суто мовних даних, не можна не відзначити англійську етимологію таких поширених міжнародних слів як *спорт* (*футбол, теніс, регбі, крикет, дартс* тощо), *хобі, кросворд, пазл* та багатьох інших. Як зазначає російський дослідник В. Овчинніков у книзі «Корені дуба. Враження та роздуми про Англію та англійців», «хобі для англійця є не лише тією віддушиною, яка рятує від повсякденної рутини, але й можливістю виявити майстерність в улюбленій справі», оскільки «аматор, який став майстром в обраній сфері, скоріше заслуговує на повагу в цій країні, ніж успішний бізнесмен, якого в житті нічого більше не цікавить» [2].

Культ чесного змагання між аматорами багато в чому позначився й на історичному розвитку англійської мови та літератури. З одного боку, спостерігаємо численні ідіоматичні вирази на кшталт *it is not cricket* – (досл.) «це не крикет», ‘це нечесно, несправедливо’ (в свідомості англійців *крикет* виступає як «гра джентльменів»), *to play ball with smb* – (досл.) «грати з ким-небудь у м’яча», ‘співпрацювати’, *to play a straight bat* – (досл.) «грати прямою битою», ‘бути чесною людиною, сповідувати традиційні цінності’, *to throw in the towel* – (досл.) «кинути (на

ринг) рушника», ‘здатися’, *rat race* – досл. «щурячі перегони», (*несхвально*) ‘гонитва та грішми, жорстка конкуренція’ тощо. А з іншого боку, саме в межах даної національної традиції сформувався підкреслено своєрідний літературний жанр «британського детективу», який уже півтора століття користується значною популярністю в усьому світі, та в межах якого вищезгадані риси британської культури отримали своє вторинне відображення.

Попри позірну відсутність прямого та безпосереднього зв’язку між вищезгаданими явищами, феномен британського детективу, на нашу думку, цілком доречно інтерпретувати в тому числі й у контексті ігрових традицій британської культури.

Широко відомо, що британський детектив є одним з найбільш стандартизованих жанрів [3]. Автори детективних творів мають дотримуватися численних правил їх побудови («правил гри»), які нерідко публікуються у відповідних виданнях (читач повинен мати рівні з детективом шанси на розкриття змальовуваного злочину, злочинець має бути так чи інакше присутній у тексті протягом його більшої частини, злочинцями не можуть бути ані слідчий, ані оповідач тощо) [4 : 375 – 376]. Головний герой завжди є аматором (Шерлок Холмс, Еркюль Пуаро, місс Марпл), який проводить слідство куди успішніше, ніж представники поліції (інспектори Лестрейд, Джепп, Слек), в чому можна вбачати виразну паралель із любов’ю британців саме до аматорського, а не професійного спорту [2]. Герой працює не за винагороду, від якої нерідко відмовляється, а з любові до своєї справи, а також повсякчас вдосконалює свій індивідуальний підхід до розкриття злочину («стиль або манера гри»: «дедуктивний метод» Холмса, «маленькі сірі клітинки» Пуаро, життєвий досвід міс Марпл). Ключем до розкриття справи найчастіше стає не лише вміння проаналізувати ситуацію з суто логічної точки зору, але й продемонструвати спостережливість, увагу до дрібниць (наприклад, згадавши всі можливі значення конкретних слів або виразів – як і при розгадуванні ребусів та шарад). Суто ігрові ситуації (театральна вистава, костюмований вечір, партія у бридж, полювання тощо) нерідко слугують тлом, на якому розгортаються події, а у випадку з творами А. Крісті важливим елементом поетики виступає вживання алюзій на широко відомі дитячі віршики (*nursery rhymes*), які, діючи за принципом пазлів або кросвордів, мають в ігровій формі стимулювати інтелектуальний розвиток дитини (“*Ten Little Niggers*”, “*One, Two, Buckle My Shoe*”, “*Hickory Dickory Dock*” тощо).

Актуальність дослідження. Як відомо, нове соціальне замовлення сучасного суспільства полягає не лише в навчанні іноземної мови як засобу спілкування, а й у формуванні багатомовної особистості, яка має поєднувати в собі цінності рідної та іноземної культур і бути готовою до міжкультурної комунікації [5; 6]. З огляду на це, сучасні концепції навчання іноземної мови передбачають необхідність формування в студентів лінгвосоціокультурної компетенції, тобто широкого поля знань про національно та культурно специфічні риси життя в країні, мова якої вивчається, а також певної міри лояльності до формальних та неформальних норм його організації. Інакше кажучи, в межах вищезгаданих концепцій мовна освіта постає не лише як система формування уявлень про власне вербальний код відповідної мови, але й про супутню останньому «мовну картину світу», яка закорінена в свідомості членів відповідного мовного колективу та, ширше, відповідного суспільства [7].

Стан наукової розробки проблеми. Необхідність опанування всього комплексу національно-культурної специфіки народу, мова якого вивчається, неодноразово постулювалася провідними вітчизняними та зарубіжними вченими (Н. Бориско, Л. Голованчук, С. Ніколаєва, В. Сафонова, О. Селіванова, L. Damen, D. Killick, J. Munbay та ін.). Разом з тим, через надзвичайну об'ємність та багатоманітність феномена лінгвосоціокультурної компетенції в сучасній методичній науці не до кінця розроблені конкретні методики її формування.

З огляду на це, **мета та предмет** нашого дослідження пов'язані з розробкою методики формування лінгвосоціокультурної компетенції студентів молодших курсів факультетів іноземних мов на заняттях з домашнього читання в аспекті їх ознайомлення зі специфічно британськими уявленнями про роль та місце ігрової діяльності в житті людини та з певною кількістю специфічно англійських ідіоматичних виразів, які їх відображують. **Матеріалом** дослідження є відоме оповідання А. Крісті «Дивний жарт» (“Strange Jest”), сюжет якого, на нашу думку, дозволяє максимально стисло, конкретно та в порівняно невимушеній формі окреслити сутність аналізованих явищ для наступного опанування їх лінгвосоціокультурного змісту.

На перший погляд, вищезгадане оповідання не є типовим зразком детективної літератури. В «Дивному жарті» відсутні такі істотні складові сюжету як слідство, затримання злочинця і навіть сам злочин, який, здавалося б, є невід'ємним компонентом жанру. Однак саме ці якості аналізованого тексту, на нашу думку, дозволяють розглядати його як, навпаки, надзвичайно типовий приклад реалізації специфічно «британських» (на відміну від «американських») детективних канонів.

Крім того, обраний текст є переконливою ілюстрацією специфічно ігрової природи британського детективу, а тому повністю відповідає заявленій меті дослідження.

За сюжетом оповідання до міс Марпл звертаються по допомогу молоді закохані, Чармієн та Едвард. Їхній багатий дядечко Метью, який неодноразово обіцяв залишити майбутньому подружжю все своє майно, нещодавно помер. Однак після смерті старого виявилось, що, не довіряючи банкам та повіреним, він зняв з рахунків усі свої гроші та заховав їх невідоме де. Перед самою смертю дядечко вкотре пообіцяв забезпечити майбутнє своїх молодих родичів, але при цьому чомусь засміявся, поплескав себе по правому оці та підморгнув. Невдовзі потому обшукавши всю садибу, Чармієн та Едвард так нічого й не знайшли. Вислухавши їхню історію та дізнавшись більше про дядечка Метью, міс Марпл зауважує, що він мав бути дуже схожим на її власного дядечка, Генрі – старого одинака, який понад усе любив каламбури, розіграші та інші подібні розваги, в чому й слід шукати ключ до розгадки таємниці. Зрештою виявляється, що в письмовому столі старого джентльмена є раніше непомічена схованка, в якій зберігаються кулінарний рецепт та купка любовних листів. Однак ця знахідка нічого не пояснює: рецепт усього-лише містить рекомендації про те, як готувати свинину зі шпинатом, а листи виявляються любовними посланнями від місіонерки на ім'я Бетті Мартін – ймовірно, першого та єдиного кохання старого. Проте за допомогою проникливості та життєвого досвіду міс Марпл таємницю вдається розкрити: рецепт, який, здавалося б, немає сенсу зберігати в таємній схованці, містить натяк на містифікацію (оскільки слова gammon та spinach можуть означати не лише 'окіст' та 'шпинат', але й 'обман' та 'нісенітниця'), а гроші дядечка Метью вкладені в дорогоцінні поштові марки на старих конвертах, які надходили з усього світу. Сама ж Бетті Мартін – вигадана особа, на що й натякав дядечко, плескаючи себе по оці: англійський вираз "all my eye and Betty Martin!" означає 'дурниці'. А здогад про цінність поштових марок на конвертах з'явився в міс Марпл завдяки її племіннику Лайонелу, зятятому колекціонеру.

Як бачимо, оповідання побудоване за принципом багатоступеневого ребуса: кожна чергова розгадка є не остаточним вирішенням головоломки, а лише кроком на цьому шляху, а сам контекст загадки передбачає досить ґрунтовне знайомство читача з типово британськими формами ігрової поведінки – каламбурами (puns), розіграшами (practical jokes), хобі, дивацтвами тощо. З огляду на це, обраний текст вдало поєднує в собі як власне мовні, так соціокультурно специфічні характеристики аналізованого явища, і, крім того, являє собою не «текст про гру», а, скоріше, «текст-гру», що, на

нашу думку, є особливо доречним в аспекті діяльнісного підходу до вивчення іноземної мови.

На думку І. Ю. Голуб, одним із ефективних шляхів формування соціокультурної компетенції є шлях соціокультурної сенсibilізації, яка полягає в усвідомленні впливу культури на сприймання людиною світу, мову і спілкування та розвитку чутливості до форм вияву соціокультурно специфічних явищ у мові й комунікації [8]. Конкретні вправи, які спрямовані на формування соціокультурної компетенції майбутніх фахівців, мають, на думку дослідниці, спонукати студентів до аналізу й зіставлення та розвивати їхню соціокультурну спостережливість і чутливість [9]. З огляду на це, зазначимо, що стосовно до оповідання, яке аналізується, шляхом до своєрідної контекстуально обумовленої лінгвосоціокультурної сенсibilізації є усвідомлення читачем різниці між суто буквальним та лінгвокультурно обумовленим, специфічно «переносним» значенням відповідних слів, виразів, жестів та форм поведінки.

Отже, спираючись на обраний матеріал, запропонуємо ряд вправ для розвитку соціокультурної компетенції студентів, які можуть використовуватися на заняттях з домашнього читання:

Pre-reading activities:

- The text which you are going to read comprises the mentions of many activities which British people are particularly fond of. They call such things “hobbies”. You are, no doubt, familiar with the word as it has been borrowed into Ukrainian as well as into other languages you may know. Consult an etymological dictionary and state the origin of the word (від Robin та Dobbin – ‘Робін, Доббін (*пестливі імена, якими зазвичай називали коней*)’ через архаїчне значення ‘невеликий за розміром коник, поні’ до сучасного ‘(улюблена) забавка, розвага’). Is there any connection between its origin and contemporary meaning? What does it consist in? Is there any difference in meaning between the English word “hobby” and the Ukrainian word “коник (наприклад, *садівництво – його коник*)”?

- The text you are going to read tells about how certain people were trying to find a hidden treasure. In view of that, what groups of words (nouns, verbs, adjectives, adverbs, and interjections) do you expect to come across in the text? Make a list of five words of each sort and check whether or not they are to be found in the story.

While-reading activities:

- Make a list of all the British hobbies mentioned in the text and of the people who have them. Using a dictionary, pick out five words which are connected with each of the hobbies

and yet are not mentioned in the text (e. g. **fishing**: *fishing rod, fishing line, fish hook, float, perch*).

- Classify the hobbies mentioned in the text into those which you find typical of British and Ukrainian people and those which you think less typical of Ukrainians. What hobbies would you add as, in your opinion, characteristic of Englishmen and yet not very popular among Ukrainians?
- Copy the exact words and expressions which the author uses to characterize the games and hobbies mentioned in the text and translate them into Ukrainian. Make a separate list of those words and expressions which may for some reason be hard to translate literally. Make up two sentences with each of them, each time trying to use the corresponding words and expressions in their most typical context.

Comprehension check:

- Read the following statements and say whether they are true or false.
 1. *Uncle Mathew converted his money into solid bullion and buried it in the garden.*
 2. *Rallying before his very death, Uncle Mathew gave a chuckle, tapped his right eye, and winked at his young relatives.*
 3. *Uncle Mathew reminded Miss Marple of her deceased Uncle Henry who was fond of puns and practical jokes.*
 4. *Uncle Mathew hated his little nephews and nieces and always teased them in most cruel way.*
 5. *“First catch your hare” is a widely spread cliché most cookery books begin with.*
 6. *Uncle Mathew’s escritoire contained a secret drawer.*
 7. *Betty Martin was a female missionary with whom Uncle Mathew was in love and after whose death he refused to ever marry anyone else.*
 8. *Though the letters from Betty Martin were only fake old, the envelopes were old indeed.*
 9. *The words “gammon” and “spinach” have no other meaning apart from the one connected with cooking.*
 10. *The recipe for baked ham which the characters found in the secret drawer proved to be worth a fortune.*
 11. *Lionel, Miss Marple’s nephew, was a passionate collectors of stamps which people seal official documents with.*
 12. *The story makes mention of a five-pound note deliberately thrown into the fire by an annoyed girl.*

13. *The key sentence of the story is: "Eighteen fifty-one. And that explains everything, doesn't it?"*

14. *But for Miss Marple, the characters would have burned their treasure in a decent, gentlemanly way.*

15. *The story ends with all the characters' drinking the health of Miss Marple's late uncle.*

After-reading activities:

- Not only English people but English words too like to "play games". Many of them can be used either in their direct, or in their transferred meanings which is a frequent means of composing puns and rebuses. In particular, many such words function together as idiomatic expressions. Using a dictionary, make a list of five word-combinations the components of which do not convey their usual meanings but, instead, "play games" (e. g. cakes and ale - (досл.) «пироги та пиво», 'веселе життя'; skeleton in the cupboard - (досл.) «скелет у шафі», 'сімейна таємниця' etc. Make up two sentences comprising such words and expressions and let your group-mate try to guess their meaning.

- While reading the text you came across the name of Betty Martin. Who was she? Right, she was a non-existing person, a blind, so aptly applied by the character. In the English language such imagined names are frequently used as regular words and expressions (e. g. Pry Paul - 'надмірно цікава людина' (пор. рос. *любопытная Варвара*); Jack and Jill - 'нерозлучна пара, закохані'; before you can say Jack Robinson - 'надзвичайно швидко, блискавично' etc). Make up a list of five proper names of the sort and compose two sentences comprising each of them in order to let your friends guess the meaning.

- Imagine that you have a lot of money and want to hide it somewhere. Compose a secret guide to your treasure which should be operative only in the hands of those who are familiar with your hobbies. While doing this resort to all sorts of cunning tricks in order to protect your trove.

- Write a short essay expressing your opinion concerning the possible advantages and disadvantages of playing games as one's favourite past-time activity. When composing your essay try to pay special attention to the possible cross-cultural differences between the way such-like things are done in Britain and in Ukraine. Use additional sources of information if necessary.

Конкретне змістове наповнення вищезгаданих вправ може варіюватися залежно від конкретної філологічної спеціальності та року навчання студентів. В ході виконання цих вправ важливою є роль викладача, який виступає в ролі модератора, оскільки,

володіючи необхідними знаннями з комплексу питань, які обговорюються, він спрямовує, організує та коригує їхню роботу.

До подальшої розробки комплексу проблем, які пов'язані з використанням класичних зразків детективної літератури на заняттях з домашнього читання в спеціалізованих ВНЗ, ми плануємо звернутися в наступних публікаціях.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Гейзінга Й.* Homo Ludens / Й. Гейзінга, 1994 / [Пер. з англ. О. Мокровольського]. – К.: Основи, 1994. – 250 с.
2. *Овчинников В.* Корни дуба. Впечатления и размышления об Англии и англичанах / В. Овчинников: [Электронный ресурс] – http://www.e-reading-lib.org/chapter.php/42483/6/Ovchinnikov_Korni_duba._Vpechatleniya_i_razmyshleniya_ob_Anglii_i_anglichanah._%28c_illyustraciyami%29.html
3. Черняк М. А. Феномен массовой литературы XX века: проблемы генезиса и поэтики / М. А. Черняк [Электронный ресурс] // Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. СПб, 2005 // <http://www.dissercat.com/content/>
4. *Анджапаридзе Г.* Послесловие / Г. Анджапаридзе, 1989 // Кристи А. Избранная детективная проза: [Сборник]. – М.: Радуга, 1989. – 400 с.
5. *Садохин А. П.* Введение в теорию межкультурной коммуникации / А. П. Садохин, 2005. – М.: Высшая школа, 2005. – 310 с.
6. *Пассов Е. И.* Концепция коммуникативного иноязычного образования: теория и ее реализация / Е. И. Пассов, Л. В. Кибирева, Э. Колларова. – СПб.: Златоуст, 2007. – 199 с.
7. *Шацкая А. В.* Роль и место социокультурного компонента в преподавании иностранного языка / А. В. Шацкая, 2004 // Современные наукоемкие технологии. – 2004. – №4. – С. 78 – 79.
8. *Голуб І. Ю.* Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх перекладачів шляхом розвитку їх соціокультурної сенсibilізації / І. Ю. Голуб, 2009 // Науково-методичний збірник Слов'янського державного педагогічного університету. – Слов'янськ, 2009. – Вип. 46. – С. 345 – 351.
9. *Голуб І. Ю.* Підсистема вправ для формування соціокультурної компетенції у майбутніх перекладачів з німецької мови як другої іноземної / І. Ю. Голуб, 2009 // Іноземні мови. – Київ: Ленвіт, 2009. – №1. – С. 32 – 37.